

İslâm'ın Güleryüzü

Prof. Dr.

*Eva de Vitray-
Meyerovitch*

19.
Baskı

SUFI
KİTAP

GİRİŞ

Bu kitaptaki konuşmalara başlamak üzere kendisinin çalışma odasına girdiğimizde, bakışlarımız hemen yazı masasının tam ortasında oldukça dikkat çekici, hacimli bir kitaba çevrildi. İnsanda, içerisine dalmazdan önce cildini uzun uzun okşama arzusu uyandıran o kitaplardan biriydi bu.

“Onu bana bu sabah getirdiler!” dedi bize. Ses tonu renk vermese de kitabın yayınlanmasından büyük bir iftihar duyduğu besbelliydi. Elbette sevinebilir, iftihar edebilirdi. Zira Eva de Vitray-Meyerovitch (Eva dö Vitre-Meyeroviç)’in on sene boyunca, üzerinde var gücüyle çalıştığı ve bütün maharetini kullandığı bir eserdi söz konusu olan: Mevlâna Celâleddin-i Rûmî’nin Mesnevî’siydi bu. Fransızcaya şimdiye kadar tercüme edilmemiş, eşsiz güzellikteki 50.000 mısra... Sonsuz bir aşk şarkısı... İnsanlığın en büyük mistiklerinden birinin Allah’ıyla kurduğu gönül bağı... Hatta kitaptan da öte bir şey, hakikî bir uçuş pisti... Zaten bunu bize Mevlâna söylüyor:

*Ben Mesnevî'yi insanlar üzerlerinde taşıdımlar,
tekrarlayıp dursunlar diye değil,
bu kitabı ayaklarının altına koysunlar
ve onunla uçsunlar diye yazdım!*

Bundan seneler önce tesadüfün bir oyunu, sanki bizi aldı ve Eva de Vitray-Meyerovitch (Eva dö Vitre-Meyeroviç)'in karşısına çıkardı. Bu çok güzel rastlantı, Rachel (Raşel)'le benim için, elbette Allah'ın bir inayeti idi. Kendisiyle Şeyh bin Tunis'in evinde karşılaştık. O sıralar *Bugünün Ermişleri* kitabını kaleme almaktaydık. Bu karşılaşma bize, derin bir heyecanla, kendisinin eserlerini tetkik ederek, bu eserler aracılığıyla İslâm tasavvuf edebiyatının hazinelerini keşfetme fikrini verdi. Bu keşif, bugün dahi, mutluluk kaynaklarımızdan birini oluşturuyor.

*Işık Kadınları'*nı yazdığımız zaman, çok tabii olarak, Eva de Vitray-Meyerovitch (Eva dö Vitre-Meyeroviç)'e kitabımızın konusu hakkında ne düşündüğünü sorma arzu ve ihtiyacını duyduk. Ve yine çok tabii olarak, kendisiyle yaptığımız o görüşme, bizim bu konudaki susuzluğumuzu artırdı ve merakımızı kamçıladi. Bu bilgin kadında, öyle bir gönül yüceliği, öyle bir araştırma ateşi, Müslüman sûfilere ve elbette kendisinin sevgili Mevlâna'sına karşı öyle bir muhabbet gördük ki, yavaş yavaş elinizdeki kitabı yazma düşüncesi bizi bütünüyle sardı.

Körfez Savaşı o ara askerî safhasına girmek üzereydi. Teneffüs ettiğimiz hava, korku ve sıkıntı yüklüydü ve hatta bazıları garip bir savaş coşkusu içindeydi. Rachel (Raşel) ile ben, çevremizde İslâm'a karşı bir güvensizlik ve kin dalgasının yükseldiğini hissettiğimiz için, o dönemde ne yapacağımızı, ne söyleyeceğimizi bilemez hâldeydik. Şahidi olduğumuz öylesi gerginlik dönemleri, kaba basitleştirmelere ve kuşkulu karıştırmalara müsait dönemlerdir. Hatta bazı dostlarımızın evlerinde, bizim kanımızı donduran şu tür

kanaatleri bile duyduğumuz oluyordu: *“Hakikaten sizler çok safsınız! Son iki kitabınızda, İslâm'ı hoşgörü dini ve katıksız sûfî dini gibi takdim eden insanları konuşturdunuz. Açm gözüünüzü artık! Gerçek İslâm, sizin görmek istemediğiniz İslâm, mollaların veya Saddam Hüseyinlerin İslâm'ıdır! Kin dinidir, Kutsal Savaş dinidir o. Bizi yiyip parçalamalarına müsaade etmezsek, bizimle savaşmak gerektiğini savunan sürekli bir tehdittir o!”*

Bu krizin içinde ne kadar çok ilerlersek, o kadar çok dayanılmaz bir yanlış anlaşılma duygusu içinde yaşadığımızı hissediyorduk. Şöyle bir düşünüyorum da, pek çok Hıristiyan böylesi bir ıstırapı daha önce de yaşamıştı. Hz. İsa'nın sevgi mesajıyla coşmuş ve allak bullak olmuş bütün o insanlar, (kendi din) “kardeşler”inin Yahudilere zulmettiklerini gördüler; sapkın mezheplileri yaktıklarına tanık oldular; Haçlı Seferleri'ni teşvik ettiklerine veya savunmasız halkları, Hz. İsa adına, köle edindiklerine şahit oldular.

Mevlâna'nın, Hallâc'ın veya Muhyiddin İbn Arabî'nin harika şiirlerini okudukça gönülleri tutuşan bizler de, çok iyi biliyorduk ki, yobazların savundukları İslâm, hakikî İslâm olamazdı. Nitekim gerçek Hıristiyanlık da, ne dünün Engizisyon hâkimlerinin, ne de bugünün yobazlarının Hıristiyanlığıdır. Çok iyi biliyorduk ki, Carlo Carretto (Karlo Kareto)'nun dediği gibi, ilâhiyat bölse bile, mistisizm bütün dinlerin mensuplarını birleştirir ve varlığın (ruhî kemalin) belli bir seviyesine erişildiğinde de, bütün “inananlar” aynı tecrübeyi yaşarlar.

Eva de Vitray-Meyerovitch (Eva dö Vitre-Meyeroviç) ile yapılan bu söyleşi anları, bizler için hakikaten çok kıymetli anlar oldu. Hıristiyan olan ve kendi geleneğimizden memnun bulunan bizler için, bu fevkalâde hanımefendinin yanında, sevdiğimiz bu İslâm'la, sûfîlerin İslâm'ı, şefkat ve merhametin İslâm'ı ile karşılaşmak bir saadet oldu.

Görüşmeyi yapanlar: Rachel Cartier ve Jean-Pierre Cartier
(Raşel Kartiye ve Jan-Piyer Kartiye)

1

Eva de Vitray-Meyerovitch (Eva dö Vitre-Meyeroviç), müsaade ederseniz size aklımıza gelen şu ilk soruyu soralım: Fransız aristokrasisi içinde doğmuş ve rahibelerin elinde yetişmiş genç bir hanım nasıl Müslüman olabildi? Neler oldu ve neden?

Bu seyahati yapmış tek kişi ben değilim. Benim gibi çok koyu Katolik geleneği içinde yetişip de İslâm'a gönlünü kaptırmış hayli erkek ve hanım dostlarım var. O yüzden benim kat ettiğim yol sizin sandığınız kadar olağanüstü bir şey değil.

Zannederim, nenelerimden birinin çok fazla tesiri altında kaldım. Kendisi İskoçya asıllıydı ve Anglikan mezhebindedi. Benim büyük babamla evlenmek için Katolikliğe geçti. Bana sık sık Yüksek Kilise²'den Katolikliğe geçmenin, onun gözünde, Papa'yı kabul etmekten ibaret olduğunu, bunun da önemli bir şey olmadığını söylerdi.

---

² High Church (Hay Çörç / Yüksek Kilise), İngiltere'nin resmî mezhebi olan Anglikanizm'in inanç ve ibadet anlayışında Katolik mezhebine daha yakın olan kolu, çev.

Evlenmek için mi mezhep değiştirmiş?

Dedem, ille de nikâhın Katolik Kilisesinde kısılmasını istemiş. O da kabul etmiş.

Büyük annemin beni en çok etkileyen yanı, kendisinin son derece dürüst olmasıydı. Onda, daha başkalarında da görüp hayran olduğum, ilkelerine o aşırı bağlılık duygusu vardı. Hiçbir zaman kandırmama, aldatmama düşüncesine sahipti. O kadar ki, en masum yalanı dahi çok vahim bir şey olarak görürdü. Sanırım bu beni çok etkiledi.

Koyu Katolik bir çocukluk hayatı geçirdim. Hazreti Meryem (ayı olarak kutlanan Mayıs) ayında kiliselere giderdim. İlk kudas³ âyini yaptım. Çok dindar bir küçük kız olduğumu söyleyebileceğimi zannediyorum. Zaten başka türlü olunabileceğini de hayal edemiyordum.

Rahibelerin yanında mı yetiştiniz?

Kısmen. Tarikatlarla ilgili olarak çıkarılan 1905 kanunundan sonra lâikleşmiş rahibelerdi bunlar. Oldukça can sıkıcı olduklarını söylemem gerek.

Paris'te mi?

İlkin Boulogne (Bulony)'da, yüksek tabaka kızlarının okuduğu bir yatılı okulda. Daha sonra, annem tekrar evlendi ve Paris'e yerleşti. Böylece Notre-Dame (Notr-Dam) Kilisesi yakınındaki bir kolejde eğitimimi sürdürdüm. Burası, iyi aile kızlarının devam ettiği ve ortamın oldukça geleneksel olduğu bir kurumdu.

Orada canınız sıkıldı mı?

3 Kudas veya Kuddas, Katolik mezhebine göre, Hz. İsa'nın bedenini ve kanını, ekmeğe ve şarap görünüşü altında kutsama. Bu âyin kökeni, Hz. İsa'nın havarileri ile birlikte yediği Son Yemek'e uzanır. O, bu yemekte havarilerine ekmeğini bölüştürerek, "Alın yiyin: Bu benim, sizin için sunulmuş bedenimdir" (Markos İncili, 14/22-24) der. Hz. İsa'nın Son Yemeğini yâd eden bu âyinlerde Katolikler, kutsanmış şaraba batırılmış çok ufak bir ekmeğe parçasını rahibin elinden alıp yerler, çev.

Pek sayılmaz. Gerçekten de, bu beni fazla rahatsız etmiyordu, çünkü benim için din bu gelenekçilikten, bizi içine dökmek istedikleri bu kalıptan ötelere uzanıyordu. Kilisede âyine gidiyorduk ve çıkışta pastaneden pastalar alıyorduk. Böylesi daha başka şeyler. Fakat ben başka bir hâl içindeydim. 18 yaşımıdayken, Carmélite (Karmelit) tarikatından bir rahibe olmayı hayal ediyordum. Bugün düşünüyorum da herhalde çok kötü bir rahibe olurdu.

Tahsilime devam ettim, Latince-Grekçe bölümünü bitirerek liseden mezun oldum, sonra hukuk tahsili yaptım. Ardından felsefe doktorasına başladım, fakat biraz hızlı gidiyorum galiba...

Üniversite yıllarında da, yine hep koyu Katolik bir genç kız mıydınız?

Hayır, çünkü bana öğretilmiş olan Katoliklik başıma bir sürü sorun açıyordu.

Hangi yıllardı, yaklaşık olarak?

1925 ile 1930 yılları arasındaydı. Çevremi kuşatan gelenekçilikten ıstırap duyuyordum ve sorunlarımı rahiplerime anlatacak olsam, bana hepsi de aynı şekilde şüphelerden uzak durmamı öğütlüyor ve bu şüpheleri benden gidermesi için Rabbime dua etmem gerektiğini söylüyorlardı. Doğrusu, bana tatmin edici hiçbir cevap vermiyorlardı. Onların otoriter tutumları, bir de benim kendimi ve başkalarını kandırmama düşüncem, işte bu ikisinin bir araya gelmesi, beni öylesine rahatsız ediyordu ki, beni huzursuz eden bütün meseleleri tutup da bir yana bırakmam imkânsız hâle geliyordu. Öyle ki dinime yürekten bağlı biri olamadığım hissine kapılıyordum.

18 yaşıma gelip de felsefe okumaya başlayınca, duyduğum bu huzursuzluk dayanılmaz bir hâl aldı. Dînî bir tecrübe ihtiyacını gidermek için, beni huzursuz eden bütün şeyleri bir kenara bırakmam gerektiği düşüncesi taşıyordum. Fakat

burada da temiz ve dürüst olmayan, kirli bir şey vardı. İçinde aşk ve sevginin bulunmadığı bir cinsel ilişkiyi andırıyordu sanki.

Acaba o “bir kenara bırakmayı” düşündükleriniz nelerdi?

Katolik mezhebinin bütün iman esasları ve dogmaları. Ne de olsa Konsillerin⁴ (din bilginleri meclislerinin) inançla ilgili kararlarını bilecek kadar tarih eğitimi görmüştüm. Meselâ elimizdeki İnciller’in ilk metinleri 4. yüzyıldan kalmadırlar. Üstelik onlar, asıl İnciller’in tercümelerinin tercümeleridirler. Eski Yunanca bir ifadeyle Sâmi kökenli bir ifade arasında çok büyük bir fark olabileceğini bilecek kadar da Eski Yunancayı öğrenmiştim.

Ne gibi bir fark?

Söz gelişi, şu son derece önemli olan “Allah’ın Oğlu” tabiri. Eski Yunanca’da bu ifade kullanıldığında, gerçekten de oğul, çocuk mânâsına gelir, hâlbuki bu terim İşaya’da⁵ kul, köle anlamındadır. Bu ise, asla aynı şey değildir. Konsillerin bildirileriyle katılmış çok kapalı bir husus vardı burada ve ben bunu kabullenmede zorlanmışım.

Katolik “cemaati” içinde kalmak için, size daha önce söylediğim gibi, bütün bunları bir yana bırakmam gerekecekti ki ben bunu hakikaten yapamazdım.

Pek uzun zaman olmuyor, çok sevimli bir genç rahiple karşılaştım, kendisi bana şu garip açıklamada bulundu: “Kendimi kâmil mânâda Hıristiyan olarak görüyorum, fakat (kudas) âyin(i) yaptırdığım sırada, ekmekle şarabın İsa’nın etiyle kanına dönüşmesine inanmıyorum.”

4 Konsil: Hıristiyanlık inanç, ibadet, ahlâk ve kilise disiplini ile ilgili olarak, papanın da onayıyla, kararlar alan din adamları ve ilâhiyatçılar, çev.

5 Kitab-ı Mukaddes’te, İşaya adını taşıyan bölüm, çev.

Ben, eğer papaz olsaydım, ekmekle şarabın Hz. İsa'nın eti ve kanına dönüşmesine inanmaksızın âyin yaptırırmaktansa, kendimi pencereden aşağıya atıp ölmeyi tercih ederdim.

O hâlde, sizin bilhassa dogmalar yüzünden huzursuz olduğunuz söylenebilir mi?

Evet, denilebilir. Kilise'nin bu konudaki otoriter tutumuna zor tahammül ediyordum ve kendi kendime şu tür sorular soruyordum: "Hangi hakla Kilise, sanırım 1943 yılındaydı, Assomption/ Asonpsiyon (Hz. Meryem'in göğe kaldırılması) dogmasını ilân ediyor?"

Bence Kilise'nin değer hükümleri vermeye hakkı vardır, fakat vakıalar (gerçekler) üzerine karar verme yetkisi yoktur.

Kilise'nin ne zaman yanıldığı konusunda işte size bir örnek: Galile'yi mahkûm ettiği zaman da yanılmıştır, itibarını geri verdiği zaman da.

Bütün bunlar beni fena hâlde huzursuz ediyordu ve kendi kendime giderek daha sık, "Katolik olarak kalıyorsam, bunun sebebi, Pazar sabahları kudas âyinine gidip katılmam içindir, hâlbuki bu bir kandırmacadır. Bu ise ahlâka tamamen aykırı bir davranıştır!" diyordum.

Fakat aynı zamanda, kudas âyinine gittiğinizde, derin bir hâl de yaşıyordunuz, değil mi?

O dönemdeki duygularımın ne olduğunu hatırlamam benim için zor, fakat korkarım bu biraz duygusal bir olaydı. Gerçekten samimiydim, ama tam olarak bilmemekle beraber, özellikle dînî bir yaşantı ihtiyacı içerisindeydim.

Kendi kendine pek çok sorular soran bir genç kızdınız.

Bunu hâlâ bırakmış değilim.

Gidip günah çıkardığınız bir rahibiniz var mıydı?

Özel biri yoktu. Her seferinde herhangi bir kiliseye gidiyordum. O sürekli zihnî kısıtlamalardan, burada söyleyemeyeceğim bütün o hususlardan biraz üzüntü duyuyordum. Hatta bugünlerde bile... Geçenlerde, büyük bir ilâhiyatçı (rahip) ile sohbet fırsatı buldum. Bana, genç kızlık şüphelerimden bu yana elli yıl geçtiğini, ayrıca 2. Vatikan Konsili olduğunu söyleyeceksiniz, fakat yine de o rahibin bir soruma şu karşılığı verdiğini duyunca hayretten dondum kaldım: “İyi de, bugün ârafa, cehenneme veya ilk günaha gerçek anlamda kim inanıyor ki? Bence bunlar, insan tabiatının boşluklarını izah etmek için ilâhiyatçıların ortaya attıkları uydurmalarıdır.”

Kendi Kilisesi tarafından hiç tenkit edilmeyen bu parlak adam karşısında, yine de şöyle düşünmekten kendimi alamadım: “Bu rahip, bütün bunları boşaltırsa geriye ne kalır ki? Demek ki o, kendisini rahatsız eden her şeyi silkeleyip zihninden atıyor!” Ben ise beni huzursuz eden şeylerden kendimi çekip alamazdım.

Siz bunu fikrî bir namussuzluk olarak mı görürdünüz?

Belki öyle görmezdim, fakat kesinlikle riyakârca bir davranış hissine kapılırdım. Bu şartlarda gidip kudas âyini yapmak bana nâhoş görünürdü. Onun için hepsinden vazgeçmeyi tercih ettim. İlişkimi kökünden kestim.

Bununla beraber, bu dînî yaşantı ihtiyacı sizin hep ruhunuzun derinliklerinde kaldı.

Büyük ihtimalle, bunun için mistikleri okuyarak açlığını biraz yatıştırdım. Biraz da Sanskritçe öğrendim ve Hint felsefesini çok inceledim, ama o da beni tatmin etmedi. Yine de biraz hürriyet hissettim, çünkü hiç değilse rahip sınıfı

yoktu; bana “Kilisenin dışında selâmet yoktur!”⁶ diyecek bir hiyerarşi yoktu.

Israr ettim, söz gelimi, başucu kitaplarımdan biri olarak kalan Bhagavad Gita⁷'nin içine gömüldüm. Budizm'i de inceledim, fakat bütün bunlar yine de benim biraz dışımda kaldılar. Benim açımdan bunlar biraz kitabî bilgiler olmaksızın öteye geçmediler. Evrensel merhametinden, hayvan sevgisinden, dogmalarının olmamasından ötürü Budizm'e çok hayranlık duymuştum, fakat bütün bunlar biraz uzakta kalıyorlardı. Üstelik biraz Sanskritçe biliyor idiysem de, Pali veya Tibet dilinden hiçbir şey anlamıyordum. Bu hususları ciddi bir şekilde tetkik etmek için, üstadlarından öğrenmek üzere Tibet'e gitmem gerekiyordu, bu ise o zamanlar benim için hepten imkânsızdı.

Belki de bu sizin içeriden gelen arzunuz veya özleminiz değildi?

Her halükârda benim alınyazım değildi. Budist ve oldukça mükemmel bir hanım arkadaşım var. Kendisi Nepal'de yaşadı, Tibet'e gitti ve çok değerli Tibetli üstadlar buldu. Bu benim için hayli zordu, çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan çok önce, topu topu 22 yaşımıdayken evlenmişim.

Kocam akranımdı ve ikimiz de üniversite öğrencisiydik, ikimiz de tahsil sevdalıydık. Eşim mühendislik diploması almak için çalışıyor, ben ise “Eflâtun'da Simgeler” konulu bir doktora tezi hazırlıyordum. Üstelik normal simge/sembol düşüncesi ile marazî simge düşüncesi arasında bir ayırım yapmak için üç yıl da psikiyatri eğitimi aldım. Güzel bir konu olmakla beraber, en sonunda İslâm felsefesi üzerinde çalışmak üzere vazgeçtim.

6 Yani, öbür dünyada kurtuluş, saadet ve cennete girmek, ancak Katolik mezhebinden Hıristiyan olmakla mümkündür, çev.

7 Rabbin Ezgisi, kutsal bir Hindu metni, çev.

İleride bu konuya tekrar döneceğiz. Sizde bizim dikkatimizi çeken husus, bütünü hayatınız boyunca çok azimli bir öğrenci olmanız. Sanki sürekli tahsil yapmak için doğmuşsunuz.

İnceleme, araştırma yapmaya bayılıyorum. Sanırım bir perinin bir çocuğa sunabileceği en güzel hediye, ona merakı vermesidir. Her şey, şimdi çok yaşlanmış olan hâlimle bile, beni ilgilendirir. Sanırım ihtiyarlık, insanın kendi kendisine, “Asla Çinceyi veya nükleer fiziği öğrenemeyeceğim!” demesidir. Elle yapılan işlerin çıraklığı dahi beni meraklandırır. Çömlekçiliği veya mobilyacılığı bile öğrenmek isterdim.

Şimdi kalkıp da nükleer fizik öğrenmeyeceksiniz herhalde?

Elbette ki hayır, en azından, çok basit bir denklemi bile çözmekten her zaman âciz kaldığım için! İhtiyarlığın, bence, merakın kaybedildiği zaman başladığını size izah etmek için söylüyorum bunları. Ben hâlâ oldukça meraklıyım.

Zaten fizikçi olmasam da, seçkin nükleer fizikçileri çok yakından tanıdım. İkinci Dünya Savaşı öncesinde, yapay radyoaktiviteyi keşiflerinden dolayı 1935 yılında karısı Irène (İren)’le birlikte Nobel Ödülü almış olan Frédéric Joliot-Curie (Frederik Jolyo-Küri)’nin laboratuvarında genç yönetici olarak çalıştım. Orada olağanüstü bir dönem yaşadım.

Hâlbuki siz bilim adamı değildiniz?

Elbette. Zaten Joliot (Jolyo) bana her zaman takılır ve şöyle derdi: “Ah! Siz zavallı edebiyatçılar! Ben Shakespeare (Şekspir)’i sizin kadar iyi okuyabilirim, fakat siz diferansiyel hesabını anlayamazsınız!” Başımı öne eğip, “Çok doğru, efendim!” derdim.

Çok iyi arkadaşlık. Karısı ve kendisi harika insanlardı. Evime çok yakın olan Collège de France (Kolej dö Frans)’ta ders veriyorlardı. O zaman da burada oturuyordum, bu dairede. Hiç değilse başımı sokacak bir yerdi burası ve kitaplarım hep burada durdu. O zamanlar, Frédéric Joliot (Frederik

Jolyo) atom bombası üzerinde çalışmaktaydı. Hatırlıyorum da, Savaş Bakanı'ndan ilk denemeleri yapmak için Büyük Sahra'da bir mıntika ister dururdu. Fakat bakan onu her zaman başından savardı.

11 Mayıs 1940'ta, buraya, eve, bana telefon etti ve "Size ne diyeceğimi bilemiyorum. Almanlar Paris kapılarına dayandılar. Oğlunuzu, paranızı, varsa mücevherlerinizi alın ve hemen gelin! Bizi Paris dışına götürecektir bir araba var!" dedi. O arabada, o dönemde mevcut olan tek ve yegâne ağır su⁸ şişesi bulunuyordu. Daha sonra öğrendim, talimat, onun ne olduğunu söylemektense intihar etmekte. Bana gelince, bana istedikleri kadar sorabilirlerdi, çünkü ben hiçbir şey bilmiyordum.

Araba beni Loiret (Luvare) şehrinde, çocukluk arkadaşım olan, daha sonra da büyük oğlumun kayınvalidesi olacak bir hanımın evine bıraktı.

---

8 Ağır su: Atom silâhi için önemli bir madde, çev.

Derken siz savaşın tam ortasındasınız, kucağımızda bir bebekle kaçtınız. Kocanız cephede miydi?

Savaş ilân edildiğinde askerliğini yapmaktaydı. Bozgundan sonra, Hür Fransız Kuvvetleri arasına katıldı ve kendisinden dört yıl haber alamadım. Joliot (Jolyo) Amerika'daydı ve Paris'te artık işim yoktu. O yüzden, Brive (Briv) şehrine çok yakın olan Corrèze (Korez) ilçesinde bebeğimle tek başıma yaşıadım. Bütün savaş boyunca orada kaldım, Oradour (Oradur) kasabası halkını katleden⁹ tümenlerin geçtiğini gördüm.

Savaşın başlarında, gece ortasında, Gestapo (Nazi Almanya'sının siyasî polisleri) evimin kapısını çaldı. Kocamı arıyorlardı, çünkü mütarekenin hemen ardından, eşim bir süre Brive (Briv) şehrinde kalmış, oradan da İspanya ve Londra'ya gitmişti. Demek ki bir yiyecek karnesi edinmiş, bu da Almanların onun izini bulması için ipucu olmuştu.

9 Almanlar, 10 Haziran 1944 yılında burada 643 kişiyi katlettiler. Bunlardan kiliseye hapsedilen 500 kadın ve çocuk diri diri yakıldı, çev.

İnsanlar sık sık bana mucizeye inanıp inanmadığımı sorarlar. Hem de nasıl! Evet, mucizeye inanıyorum, çünkü o gece bunu bizzat yaşadım. Gestapo geldiğinde saat sabahın üçüydü. Evlerinde kaldığım âlicenap insanlar bir düğüne gitmişlerdi. Üç yaşındaki oğlumla villada yapayalnızdım.

Kapıyı açtığımda, Frankenstein (Frankenştayn)'a benzeyen biriyle yüz yüze geldim. Kötü bir adam görünüşünde bile değildi, daha da beterd. Üniformalıydı, fakat baş yerine sanki bir ölünün kafatasını taşıyordu. Pek saygılı, dürüst bir hâli vardı, gözleri ise bir uyuşturucu müptelâsınkiler kadar bomboştu. Bende öyle bir izlenim bıraktı ki eğer ona, "Git ananı parça parça doğra!" densesydi, "Heil (Hayl) Hitler! /Selâm Hitler!" der ve derhal bunu yapmaya giderdi. Arkadaşı, onun gibi birinin yanında bulunmaktan son derece rahatsız görünen bir Wehrmacht (Vehрмаht, Alman Silâhlı Kuvvetleri) eriydi.

Bana kocamın nerede olduğunu sordular. İşte o an iki kişilikli biri olup çıktım. İçimde bir parçam vardı ki onun ödü kopuyordu. Kendi kendime, "Ya beni alır götürürler ve bana işkence ederlerse, belki direnişçilerin isimlerini verebilirim. İnsanın işkence altında ne yapabileceği, neler söyleyebileceği hiç bilinmez. Ya beni sürgüne gönderirlerse, yavrum ölür ve kocam savaştan döndüğünde kimseleri bulamaz!" diyordum. Dehşete kapılmıştım, fakat aynı zamanda da benim ikinci parçam, yani ikinci kişiliğim, benim hiç bilmediğim Berlin argosuyla konuştuğumu dinliyordu. Şu cümleyi telâffuz ettiğimi hatırlıyorum: "Kocam, bir şıllıkla defolup gitti, bana ne ondan, umurumda bile değil!"

Peki, Almanca biliyor muydunuz?

Biraz, ama Kant'ın ve Hegel'in Almancası. Berlin ayak takımınınkini ise hiç...

Bu garip çifte şahsiyet içinde, kendi konuşmamı kendim şaşkınlıkla dinliyordum ve aynı zamanda içimde, kendisini

bu şekilde suçlamaktan ötürü kocamdan özür dilememi isteyen bir his de doğuyordu. O zaman bu Alman subayının duygusuz yüzünde biraz insanî bir pırıltının geçtiğini gördüm ve bana iyi Almanca konuştuğumu söyledi. “Natürlich (Natürlüh)/Elbette!” diye haykırdım. Bunun üzerine arkadaşına bir dirsek vurdu ve ona, “Dalga geçiyor, gizleyecek bir şeyi yok!” dedi.

Gittiler ve ben nefes nefese kaldım. Öyle bir titreme nöbetine yakalandım ki çok değerli bir sigara paketini paramparça ettim. Oysa o paketi bir ekmek karşılığında alıyordum. Bana o zaman ne olduğunu hiçbir zaman anlamadım. İşte ben bunun için mucizeye inanırım.

Yani, o zamandan beri siz artık hiç Berlin argosu ile konuşmadınız mı?

Hiç. Zaten bugün bile, “şıllık” kelimesi nasıl denilir bilmem!

Corrèze (Korez) ilçesinde çok sayıda gerilla vardı. Direnişçilerle temas kurmadınız mı?

Tabii, elbette. Bazılarını sakladık... Fakat bağışlayın, ben kendimden pek fazla bahsetmeyi sevmem. Savaşın dehşetlerini çok yakından görebildim. Size söylediğim gibi, Tulle (Tül) kentindeki idamlardan ve Oradour (Oradur) katliamından sorumlu Das Reich (Das Rayh, Alman Devleti) tümeninin geçişini gördüm ve benim oturduğum villa, işkence yapılan insanların çığlık çığlığa bağırdukları Kommandantur'un (Komutanlığın) çok yakınındaydı.

Bununla beraber, bir Alman subayını kurtarmanın yolunu buldum, çünkü kendisi gerçekten buna lâyıktı. O dönemde çok param yoktu. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlıydım, fakat Brive (Briv) şehrinde Millî Eğitim Müdürlüğü yoktu. Belge düzenleyicisi olarak Philips'e girebilme şansım oldu, fakat aldığım ücret kâfi gelmediği için, bir gazeteye Lâtince,

Grekçe, İngilizce veya Fransızca dersleri vermek için ilân vermiştim. Hemen bir Alman subayı geldi ve Fransızcasını geliştirmek istediğini söyledi. Reddetmek istedim, ama o benim reddimi oldukça kötüye yoran bir tavır takındı. "Sizin ilânınız daha bu sabah çıktı!" dedi. Yanlarında kaldığım insanlar, evlerine bir Alman subayını hiçbir şekilde kabul etmek istemeyecekleri için çok zor durumdaydım. Benim tereddütlerim karşısında, "Sizin benim otelime gelmeniz gerekecek, istihbarat subayı olduğum için telefonumun başında kalmam lâzım!" diyerek kestirip attı.

O otele giderkenki hâlimi gözümde canlandırıyorum. Çok gençtim, sıkılığandım. Resepsiyonda, Alman subayının adını söylediğim zaman, otel sahibi, sanki ben bir hiçmişim gibi yüzüme baktı. Olup biteni kendisine izah ettim, ona kordudan ölecek gibi olduğumu söyledim ve "Ben çağırırsam, çabuk geliniz!" diye ekledim.

Neticede her şey iyi geçti. Subay çok nazik, çok kibar davrandı. Rus cephesinde bir kardeşi yeni ölmüş. Gerçi dostane ilişkilerimiz olmadı, fakat o her zaman efendice hareket etti. Kendisi Yugoslav kökenliydi.

Fransa'nın kurtuluşu sırasında, onu bir kamyonu bindirirlerken gördüm ve kendisine kefil oldum. Böylelikle onu kurtardım. Öyle yapmam gerektiğini düşündüm.

Demek ki siz de direnişçilerin basbayağı arasındaydınız.

Birazcık. Her halükârda Paris'e gitmek için ilk nakil belgemi alabilecek kadar iyi. Nitekim eşimden Paris'e yeni geldiğini bana haber veren bir kart almıştım. Böylelikle dört yıllık bir ayrılıktan sonra birbirimize kavuştuk. Fransa'daki sefer sırasında yaralanmıştı. Her şeyimizi tamamıyla kaybetmiştik, dairemiz boştu ve sıfırdan başlamamız gerekiyordu. Çok geçmeden ikinci çocuğumuz oldu. Oldukça güç bir dönem geçirdim, zira harp esnasında, işime gitmek için her gün on kilometre yol yürüdüğümünden iyice bitip

tükenmiştim. Oldukça ciddi bir kansızlık çektim ve dört sene boyunca hasta kaldım.

Elbette bu durum, bendeki inceleme, araştırma susuzluğunu yok etmeye yetmedi. Bugünün aşağı yukarı ÉNA'sına (Yönetim Bilimleri Bölümü) denk bir eleme imtihanına girip başardım. Bu ise bana, sivil yönetici olarak, yüksek devlet memurluklarından birini tercih etme hakkı kazandırdı. CNRS'i (Bilimsel Araştırmalar Millî Merkezi'ni) seçtim. Orada bir yandan "Eflâtun'da Simgecilik (Sembolizm)" tezimi hazırlarken, diğer yandan beşerî bilimler servisini yönettim. Daha sonra, tezime fazla vakit ayırabileyim diye, araştırmacılar kadrosuna nakledilmemi istedim.

Beşerî bilimler, konuyu bilmeyen bizler için, pek açık seçik bir şey ifade etmiyor. Siz Bilimsel Araştırmalar Millî Merkezi'nde tam olarak ne yapıyordunuz?

Bilimsel toplantılar düzenliyordum, insanlarla görüşüyordum, onların ilk adaylık imtihanlarını yapıp kendilerini yetkili komisyonlara havale ediyordum. Hayatım boyunca, ilgi çekici kişilerle karşılaşma şansım oldu.

Joliot-Curie (Jolyo-Küri)'den size daha evvel söz etmiştim. Savaş sonrasında Atom Enerjisi Yüksek Komiseri olduğu zaman kendisiyle yine karşılaştım. Onu Bilimsel Araştırmalar Millî Merkezi'ne yerleştirmek için, biri fen bilimlerine ve diğeri beşerî bilimlere bakacak iki müdürün atanmasına işte bu karşılaşmamız esnasında karar verildi. Ben beşerî bilimler müdürünün yardımcısı idim ve kendisi 1954'te öldüğünde, bu servisin başına geçerek onun yerini aldım. Bu müdürlüğü ben biraz garip bir şekilde yürüttüm, zira burası yönetmelik açısından yetkim olmayan bir makamdı. Müdür odasında oturuyor, müdürün vazifesini yapıyordum... Bu meşguliyet bana vakit bırakmıyordu. O kadar ki artık tezime ayıracak zamanım kalmıyordu. İşte bu durumu göz önüne alarak, araştırmacılar kadrosunda görevlendirilmemi istedim.

Kadın olmak, o çevrelerde size hiç sorun çıkarmadı mı?

Kat'iyen. Memurlar arasında kadın olmak, özel hayat-takinden daha kolaydı. Her şeyden önce, erkeklerle eşit ücret alıyorduk. Yalnız şunu söylemek lâzım ki o devirde, benim yaptığımı yapan çok kadın yoktu. Hukuk lisansımı tamamladığımda, dönem birincisi oldum. Elbette bu durum, erkekler karşısında benim biraz hoşuma gidiyor ve işime geliyordu, fakat daima çok çalıştığımı söylemem gerek.

Bilimsel Araştırmalar Millî Merkezi'nde uzun süre kaldınız mı?

Mesleğimin sonuna kadar. Fakat her zaman büromda kalmadım, sürekli olarak geçici görevlerde bulundum.

Ne gibi?

Meselâ 1969'da, Arap âlemi konusunda pek bilgim olmadığı için, Kahire'deki Ezher Üniversitesi'nde profesör olarak beş sene geçici görevle çalıştım. Orada karşılaştırmalı felsefe dersleri verdim. Bir temayı, söz gelişi zaman kavramını alıyor ve bunun Batı felsefesi ve Doğu felsefesi tarafından nasıl ele alınmış olduğunu araştırıyordum. Oldukça ilgi çekiciydi.

Mısır o vakitler bir cennetti. Bundan yirmi sene öncesi-nin Kahire'sinin nasıl olduğunu hayal edemezsiniz! Mısırlı dostlarımın yanında kalıyordum, Mevlâna'yı tercüme ediyordum. Odamın penceresinden Nil'i ve üzerinde hâlâ Firavunlar dönemindekilerle aynı yelkenleri taşıyan gemileri seyrediyordum. O yıllardan bu yana iğrenç gökdelenler inşa edildi.

Yaşamının bir tadı tuzu vardı. Keyfinizce dolaşabilirdiniz. Hem sonra, Mısırlı nezaketi vardı. Yine var, ama şimdi, Mısırlılar aşırı ekonomik sorunlar, çok hızlı artan bir nüfus ve dayanılmaz trafik sıkışıklıklarıyla boğuşuyorlar. Hayat haddinden fazla zorlaştı. O zamanki kız öğrencilerimden bazıları benim dostlarım olarak kaldılar.

Fransa'ya 1973'te döndüm ve o günden bugüne yabancı ülkelerde pek çok görevde bulundum. Libya'da, Kuveyt'te, Suudi Arabistan'da ve tekrar Mısır'da.

Ne tür görevlerdi bunlar?

Çoğunlukla, o ülkelerde konferanslar vermekten ibaretti.

Ne hakkında konferanslar?

Duruma bağlıydı. Kuveyt'te, benden İslâm hakkında konferanslar vermem istendi; Libya'da tasavvuf üzerine. Yahut da Batı ve Doğu felsefeleri arasında bir mukayese. İran'a Şah döneminde gittim, Sudan'a, Fas'a ve defalarca Türkiye'ye.

Zaten Türkiye benim için her zaman en çok tercih edilen ülke olmuştur. Konya'ya en az on kere gittim. Fakat Fas'a da on defa gittim ve on beş kez de Cezayir'e. Aynı zamanda da, kitaplar yazıyor veya tercüme ediyordum. En az kırk kadar kitap çıkarabildiğimi sanıyorum.

Bize biraz da kitaplarınızdan bahsedin. Birincisi hangisiydi?

İngilizceden yaptığım tercümelerdi. Dahası, beslenmeyle ilgili çevirilerdi. Savaş sonrasında, eşim hâlâ öğrenciydi ve daha önce söyledim, artık hiçbir şeyimiz yoktu. Hatta bankada hesabımız bile yoktu. Rastgele şeyler almama-ya, sadece beni ilgilendiren şeyleri almaya çalışıyordum. Sosyoloji konusunda kitaplar, Çin hakkında bir kitap ki Payot Yayınları arasında çıktı. Gündüzleri çalışıyor, geceleri tercüme koyuluyordum.

Kendim de VIII. Henry üzerine bir kitap yazdım. Bunu benden Julliard (Jülyar) Yayınevi istemişti. Çünkü yayınevinin yöneticisi benim İngiliz dili ve kültürü ile uğraştığımı ve İngiltere tarihinin ilgimi çektiğini biliyordu. Bu kitap Georges Pernoud (Jorj Pernu) tarafından yönetilen ve "Her Zaman Bir Röportajcı Vardır" adını taşıyan bir seri içinde yer aldı. Almanca ve Finceye de tercüme edildi.